

Türkiye’de Ernst Reuter ve Bayındırlık Üzerine Araştırmalar

Burcu Doğramacı*

Alman sosyal demokrat politikacı ve ulaşım uzmanı Ernst Reuter 1935 yılında İngiltere üzerinden Türkiye’ye sığınmacı olarak geldi. Kendi ülkesinden siyasi görüşleri nedeniyle kaçmak zorunda kalmıştı. Nasyonal sosyalistlerin iktidarı ele geçirmelerinden kısa bir süre sonra Reuter, Magdeburg Belediye Başkanlığı görevinden alınmış, Lichtenburg’daki toplama kampına gönderilmişti. Reuter Türkiye’ye, İktisat Bakanlığı tarafından ulaşım uzmanı olarak davet edildi. Bu yıllarda ülkede devrimler yapılıyor; Mustafa Kemal Atatürk tarafından gerçekleştirilen 1923’de Cumhuriyetin kuruluşu, hilafetin kaldırılması ve başka sayısız düzenlemeler birbirini izliyordu. Yurtdışından gelen uzmanlar kültür, bilim, ekonomi ve hukuk sistemlerinde planlanan reform ve modernleştirme çabalarında yardımcı olacaktı.¹ Türkiye Cumhuriyeti tarafından davet edilen uzmanlar sayesinde gerçekleşecek model değişikliği, Türk kentlerinin ve köylerinin yönetimiyle de ilgiliydi. Osmanlı Devleti’nin karakteristik merkezîyetçi devlet yönetimi yerine, İçişleri Bakanlığı’nın merkezi idaresi ile biçimlenen 63 ilin altında yerel yönetimlerden oluşan bir ağ meydana getirildi. Her ilin başında ildeki hemen hemen devlete ait tüm makamların, kazaların müdürlerinin ve ilçe yöneticisi kaymakamların bağlı olduğu yüksek bir hükümet memuru bulunuyordu. Bu yeni meslek grubunun yetiştirilmesi ve aynı zamanda İçişleri ve Maliye Bakanlıklarına yüksek düzeyde memur yetiştirilmesi için 1936-37’de, Ankara’da, “Mülkiye” olarak da adlandırılan eski bir yönetim okulu olan “Siyasal Bilgiler Okulu” modern bir kuruluş haline getirilmek üzere yeniden yapılandırılıyordu. Ernst Reuter işte bu yüksek okulda yerel yönetimler konusunda ilk profesör olarak görevlendirildi ve 1946 yılına kadar aralarında illerin ve diğer yerleşim yerlerinin kaderini belirleyecek sayısız merkezi ve yerel yöneticinin yetiştirilmesine katkıda bulundu. Reuter, kendi uzmanlık alanında Türkiye’de ilk ders kitabı olacak üç kitap yazdı; 60’dan fazla makalesi alana ilişkin Türkçe dergilerde yayımlandı.

* Münih Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tarihi Enstitüsü, Prof. Dr.

1 Atatürk’ün reform projeleri çerçevesinde mimarların, kent plancılarının ve heykeltıraşların davet edilmesi konusunda ayrıntılar için bkz. Burcu Doğramacı: Kulturtransfer und nationale Identität. Deutschsprachige Architekten, Stadtplaner und Bildhauer in der Türkei nach 1927, Berlin, 2008.

Türkiye’de yerel yönetim araştırmalarının babası olarak Ernst Reuter’in önemi ve anlamı tartışılmazdır.²

*A.Ü. SBF İskan ve Şehircilik Enstitüsü’nde,
Prof. Dr. Ruřen Keleş ve Prof. Dr. Ayşegül Mengi*

Ernst Reuter’in Türkiye’de, yalnızca yerel yönetim sorunlarıyla ilgilendiği sanılır. Oysa Reuter, imar planlaması, yapım işleri, konut ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi tartışmalarına da katılmış, önemli katkılarda bulunmuştur. Reuter yazılarında ve konferanslarında hep, Türklerin insan onuruna yakışır yaşam alanlarına sahip olmaları için gerekli imar ve yapı ideallerini anlatmıştır. Makalelerinin çoğunda, yalnızca kent bankacılığı, kent yönetimi, vakıf işleri ve kent içi ulaşım konularıyla uğraşmamış, kentsel gelişme, köylerin planlanması ve konut yapımı sorunlarıyla ilgili önemli görüşler de dile getirmiştir.

Reuter Türkiye’ye kapsamlı planlama bilgilerini de beraberinde getirmiştir. Zaten 1926-1931 yılları arasında ulaşım konusunda imar danışmanı olarak

2 Hazırlıkları Reuter tarafından yapılan Ankara’daki Şehircilik Enstitüsü, Reuter’in istediği biçimde kuruldu; öğrencileri ve Kürsüsünde yetiştirdiği kendinden sonra gelen temsilcileri sayısız sempozyum ve yayın yaptı, O’nu ve Türkiye’deki etkilerini minnetle anlattı. Bunun için bkz: Fehmi Yavuz: Ernst Reuter in der Türkei 1935–1946, hg. v. Presse- und Informationsamt des Landes Berlin, Berlin, 1970; Ruřen Keleş (Hg.): Ernst Reuter’in Anısına – Zum Gedenken an Ernst Reuter, Ankara, 1986.

Başkent Berlin’de mimari ve imar işlerinden sorumluydu. Berlin Belediyesi’nin imar danışmanı Martin Wagner³ ile yakın çalışmalar yapıyor, Berlin’in modern bir metropol olarak planlanmasını amaçlıyordu. Reuter kendini bu büyük kentte genişleyen taşıma sisteminin devletleştirilmesi ve modernleştirilmesine adanmıştı. “BVG” (Berlin Ulaşım Anonim Şirketi)’nin de kurucularındandı. Ulaşım sistemlerinin ekonomikleştirilmesi ve örgütlenmesi ile uğraşılıyor; yerel ekonomide kent yönetimi ve devletin işbirliği yapmasını şiddetle destekliyordu. Reuter ve Wagner artan araba trafiğine de tepki duyuyorlardı. Metro ve hızlı raylı sistem, tarihi Berlin caddeleri için birincil ulaşım aracı olmalı, kent dışındaki yerleşim yerleri tramvay ağının genişletilmesiyle kente bağlanmalıydı. Reuter’in görüşüne göre, katman farkı olmadan tüm Berlinliler, kentin yeşil kuşağında yeni kurulan yerleşim yerlerinde oturmak ve sorunsuz bir biçimde kent merkezindeki iş yerlerine ulaşabilmek olanağına sahip olmalıydılar.⁴ Bu nedenle Reuter, imar reformunun ilk adımı olarak ulaşım politikasına eğildi. Bu düşünce aslında Ebenezer Howard’ın 1898’de ortaya attığı “Yarımın Bahçe Kentleri” düşüncesi ile Avrupa’daki kentlerin genişlemesinde ve imarında etkili olmuştu. Böylece Reuter’in 1925’den itibaren Alman Belediyeler Birliği Başkanı olarak sosyal konut yapımı, inşaat işlerinin rasyonelleştirilmesi, devlet inşaat projelerinin finansmanı arsa politikası konularıyla da uğraştığını görüyoruz.⁵

Reuter’in Türkiye’de, Weimar Cumhuriyeti’nde aynı konularda özgün görüşleri ve çalışmaları olan kendi gibi sığınmacılarla buluşması da çok ilginçtir. 1937’de yazdığı bir mektupta şunları söyler:

“Uzun yıllar Magdeburg Belediyesinde imar danışmanlığı yapan, Almanya’nın tanınmış mimarlarından biri olan Bruno Taut’un yaptığı iki ziyaret bizi çok mutlu etti.[...] Taut iki yıl Japonya’da yaşadı ve Almanya’da tam anlamıyla kırık bir kalple ölen Poelzig’in halefiydi. Şimdi ise Türkiye’de İstanbul’daki Türk İnşaat Akademisi’nin yöneticisi oldu. [...] Daha önce Berlin Belediyesinde imar danışmanı olan meslektaşım Wagner hala İstanbul’da yaşıyor; İstanbul Belediyesinde çok da aktif olmayan bir görevde çalışıyor. Bir araya geldiğimizde aklımızda hep yalnızca bir soru olurdu:

3 Wagner’in Berlin’deki Etkileri için bkz: Martin Wagner. Wohnungsbau und Weltstadtplanung. Die Rationalisierung des Glücks, Ausst.-Kat. Akademie der Künste, Berlin, 1985.

4 Bkz: Willy Brandt und Richard Lowenthal: Ernst Reuter. Ein Leben für die Freiheit. Eine politische Biographie, München, 1957, s. 245.

5 Yirmili yıllarda Reuter’in Alman Belediyeler Birliği’nde görevlendirilmesi ve hedefleri için bkz: Otto Ziebill, Geschichte des Deutschen Städtetages. Fünfzig Jahre deutsche Kommunalpolitik, Stuttgart, 1955.

Bir parçası olduğumuz bu güzel kocaman ülke varken Almanya'ya nereye gideceksin!!”⁶

1920’li yıllardan beri kentlerin ilerici yöntemlerle imarı için aralarında bağlantı ağı oluşturan Bruno Taut, Martin Wagner ve Ernst Reuter ile birlikte Türkiye’ye bu alandaki öncüler gelmiş oluyordu. Bu isimlerin yanı sıra, 1924’den beri bir Prusya kenti olan Altona’nın modernleştirilmesi için uğraşan ve 1939’da Türkiye’ye göçen kent plancısı Gustav Oelsner’i⁷ de saymak gerekir. Taut, Wagner, Reuter ve Oelsner zaten tanışıyorlardı; şimdi ise Almanya’dan binlerce kilometre uzaklıkta, Türkiye’de buluşmuşlardı.

Reuter’in yazdığı makalelerde ve verdiği konferanslarda 1930’ların Alman mimari ve kent planlama anlayışının temel çizgilerini bulmak mümkündür. Reuter, bu yazılarında ve konuşmalarında hep büyük kentlerin tek tip olmasından yakınıp ülkeler arasında karşılaştırmalar yapmıştır:

“Daha önceki kentlerin biçimlerinin ve peyzajının renkli çeşitliliği yerini, bugünkü modern olarak adlandırılan yapıların tek düze simetrik biçimi aldı. Dünyanın her yerindeki kamusal ve özel yapılar, hükümet binaları, belediye sarayları, hastaneler, okullar, fabrikalar, konut alanları hep daha fazla birbirine benzer hale geldi. Betonarme yapı biçimi yeryüzünün en uzak yerlerinde bile zafer kazandı. Daha önce bol olan huzur ve zaman artık bol değil; her şey hızlanmak zorunda. Ama bu hız her zaman güzel ve iyi şeyleri de beraberinde getiriyor.[...] Bunun sonucunda kentler plansız, çirkin ve sağlığa zararlı bir biçimde büyüyorlar. Teknik gelişmelerin avantaj sağlaması bekleniyor, ama böyle olmuyor, insanlar için pek çok dezavantaj ortaya çıkıyor.”⁸

Reuter, 1943 yılında yayımlanan ve çok önemli makalelerinden birisi olan “Şehirlerimizin Gelişme Problemleri” adlı yazısında, tüm planlarda insanı ölçü alan ilkelere söz eder:

“Yüz bin nüfuslu bir şehir için 150, 108, 98 metre genişliğinde caddeler marazi yol şaşırmalarından başka bir şey değildir. Bu büyüklüklerin teşkil ettiği sonsuzlukta insan kendini kaybeder,

6 Ernst Reuter an Elisabeth Fox Howard, 28. 1. 1937, Landesarchiv Berlin, Nachlass Ernst Reuter, E Rep 200–21, No. 163.

7 Gustav Oelsner’in Altona ve Türkiye’deki etkilerinin ayrıntısı için bkz: Burcu Doğramacı (Hg.): Gustav Oelsner. Stadtplaner und Architekt der Moderne, Hamburg, 2008.

8 Ernst Reuter: Probleme der kommunalen Entwicklung. Manisa Halkevi’nde yaptığı konuşma, 26. 4. 1939, Ms., LA, NL Reuter, Rep 200-21, No. 62.

kendisini ezen büyüklerle hiçbir bağ ve münasebeti olmayan bir atom menzilesine iner.[...] Teferruatta siyasi bakımdan nasıl bir şekil gösterirse gösterebilirsin, bu yeni devir muhakkak surette insani bir devir olacaktır. İnsanın hayat kabiliyeti çalışma istiyaki, yaşamak iradesi ve sonra sıhhat ve güzellik müddealarıyla gençlik, zaruri olarak düşünce ve hareketlerimizin merkez noktasını teşkil edecektir. Geçmişin hakiki kıymetlerini küçültmeksizin şehir yapıcılığındaki yeni fikirlerimizle her şeyde doğru ölçü, tabiata bağlı yurt sevgisi ve insanların birbirleri için müşterek yaratmaları anlayışının yeniden uyanmasına yardım etmek istiyoruz. Bu günün tasavvurlarımızın yarının gerçekleri olacaktır.”⁹

Reuter insanları rahatsız etmeyecek, planlı ve rasyonel bir kent planlaması anlayışını savunuyordu. Bunu başarmanın en önemli koşulu olarak da belediyelerin özerk bir biçimde yönetilmelerini görüyordu. Arkitekt Dergisi’nde yayımlanan “Belediyelerin İmar İşleri” yazısında, belediyelerin sorumluluk alanlarını açıkça şöyle tarif ediyordu:

“Bu izahatımızla takip etmekte olduğumuz maksat modern bir belediye idaresinin bütün diğer şubelerinde olduğu gibi yap işlerinin de kat’iyyen sadece teknik inşaa meselelerine inhisar etmediğini göstermektir. Birçok iktisadi ve içtimai meselelerin de bu meydana rolleri vardır.[...] Vücut bulmak yolunda olan şehri bir vahdet halinde görüp tanımağa ve faal bir surette hakiki bir şehir yapıcısı sıfatıyla uğraşmağa mecburdur. Bir şehir planı ilk önce daima bir iskeletten ibarettir. Belediye bu iskeleti, faaliyetleri ile doldurmak ve planın canlı bir hakikat haline gelmesini temin etmek zorundadır.”¹⁰

Reuter, kentlerde konut yapımının yönetimini, yeşil alanların oluşturulmasını ve arsa işlerinin düzenlenmesini belediyelerin acil görevleri arasında görüyordu. O’na göre, mimari ve kent planlaması toplumun şekillendirilmesinde siyaset ve ekonomi kadar önemliydi. Reuter, Wilhelm İmparatorluğu’ndaki çok katlı sağlıklı kiralık apartmanlarla (*Mietskasernen*) ilgili deneyimleri nedeniyle hep “sağlıklı konut yapımı”¹¹ kavramını kullanırdı. Reuter için 19. yüzyıldaki yoğun sanayileşme ve kentleşmeden kaynaklanan, Berlin, Hamburg ya da Altona’daki

9 Ernst Reuter: Şehirlerimizin gelişme problemleri, in: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 1, H. 5, 1943, s. 162f.

10 Ernst Reuter: Belediyelerin yapı işletmeleri, in: Arkitekt, H. 1-2, 1943, s. 32.

11 “Yeni şehir tarzı, bahsettiği daha sıhhi ve daha tabii hayat şekliyle, geçen asrın süratli inkişafı dolayısıyla maruz kaldığımız içtimai felâketlerin bir kısmını bertaraf etmeğe de hizmet etmelidir.” Ernst Reuter: Mesken Meselesinin Halli Çareleri, in: Arkitekt, H. 11-12, 1943, s. 271.

gibi bu tip ışksız ve sağlıksız konutlar mücadele edilmesi gereken kötü örneklerdi. Kent plancısı Gustav Oelsner için de meslektaşı Reuter gibi daha çok ışık ve daha çok hava, planlama ve mimari anlayışında büyük bir rol oynuyordu. Oelsner Türkiye’de sürgündeyken bir meslektaşına “Kentler yaşayan organizmalardır. Kentin hiçbir bölümü hasta olmamalıdır. Yoksa kentin tümü bu ağrıyı çekmek zorunda kalır.” diye yazıyordu.¹² Kent plancıları, mimarlar, kent ve devlet yönetiminden sorumlu kişiler kent anlayışlarını etik açıdan biçimlendirirken Reuter ve Oelsner’in görüşlerini dikkate almalıydılar. Sonuç olarak kentlerin sağlıklı hale getirilmesine katkıda bulunmak, kötü inşaat malzemelerinden ve tekniklerinden kurtulmak, kentlerin yoğunluğunu azaltmak ve yaşam kalitesini yükseltmek temel hedef olmalıydı.

Reuter anıtların korunmasında ekonomik uygulanabilirlik ile toplumsal sorumluluk arasında denge sağlamayı içeren kent planlaması anlayışıyla ilk adımları attı. Örneđin İzmir’de geleneksel ama aynı zamanda işlevsel bir sahil caddesi olan “Kordonboyu”nun korunması, Selimiye Camii’nin Edirne’nin merkezi olarak korunması, çok eski zamanlara ait Ankara Kalesi’nin korunması için¹³ geliştirici ve geleceği yönlendirici-ilerici bir planıcı olarak kendini gösterdi. Hedefi, kentlerin tesadüfi olmayan sistematik bir biçimde planlanması; eskimiş dar cadde ve sokakları modern gereksinimlere uygun cadde ve sokaklara dönüştürülmesiydi.¹⁴ Ernst Reuter de Martin Wagner gibi arsa spekülasyonuna ve spekülatörlere karşı yazılar yazıyordu. Reuter, Berlin ve Magdeburg’da bulunduğu zamanlarda olduğu gibi, tartışmasız bir biçimde kamu mülkiyetini savunuyor, planlarda toprak kullanımının kamu yararına olması gerektiğinin altını çiziyor,¹⁵ “Belediyelerin mümkün olduğu kadar çok miktarda arsa almaları ve bunlardan sadece umumi resmi ihtiyaçlar hususunda değil her şeyden evvel ucuz ikametgâhlar inşasına tahsis etmeleri lüzumu bugün her türlü şüpheden uzak ve kati bir mahiyet almıştır.”¹⁶ diyordu.

Reuter, “Komün Bilgisine Giriş” dersinde belediyelerin yapı işlerini ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Kent planlaması için detaylı bir haritacılık önkoşulunun yanı

12 Gustav Oelsner: Şehircilik, in: Arkitekt, H. 3-4. 1945, s. 71.

13 Bkz: Ernst Reuter: Komün Bilgisi, Ankara, 1940, s. 176.

14 Bkz: Ernst Reuter: Einführung in die Kommunalwissenschaft V. Das Bauwesen der Gemeinden, Daktilo ile yazılmış ders notları, 1940, S. 11 ff., Landesarchiv Berlin, Nachlass Ernst Reuter, E Rep. 200-21, No. 54.

15 SPD (Alman Sosyal Demokrat Partisi), 20’li yıllardaki yerel yönetimlere ilişkin programlarında, belediyelerin etkin bir arsa ve arazi politikası izlemesini ve yeterli miktarda araziye sahip olmasını talep etmekteydi. Bu taleple hedeflenen bir başka nokta da yapı fiyatlarının düşürülmesi ve arsa spekülasyonunun önlenmesiydi. Bkz: Kommunalpolitische Richtlinien der SPD, Berlin 1928, s. 9; vgl. ayrıca Die Gemeinde, H. 21/22, Bd. 6, 1929, s. 967 u. 1019.

16 Reuter 1943 (Dipnot 9), s. 29.

sıra, geleceğe yönelik ekonomik bir planlama çerçevesinde yerel, iklime ilişkin ve coğrafi ilişkilere dikkat edilmesi gereği ile araç sayısının artması nedeniyle bir ulaşım planlaması modeli geliştirilmesi gereği üzerinde de duruyordu.¹⁷ Weimar Cumhuriyeti'nin sosyal demokrat yerel yönetim anlayışındaki yeşil yaklaşım gereği kurulmuş olan kentler de Reuter'in acil hedefleri arasında bulunmaktaydı. Reuter "Komün Bilgisi" adlı kitabında bu konuda şöyle yazıyordu:

*"Bu yönde erişmek istediğimiz ideal vaziyet, yüksek evli ve çıplak asfaltlı ağaçsız ve çiçeksiz boş bir şehir tipi değil, bil'akis alçak evli, hatta kabilsen yalnız bir aileyi istiap edecek yapılardan müteşekkil, fakat her şeyden evvel yeşillikler içinde kurulmuş içtimai bir varlık olmalıdır. Eğer eski Türk şehirlerinden biri için, bu en iyi bir şekilde Türk karakteri taşıyor dediğimiz takdirde, zamanımızın en ideal ve hakikaten modern bir surette ileri gitmek isteyen şehircilerin tasavvur ettikleri bir şehir tipi düşünmelidir. Bursanın kendine gururla "Yeşil Bursa" dedirtmesi ve merkezi hükümetimiz olan Ankara'nın yemyeşil bir şekil almağa çalışması, mezkûr fikirlerimi tasdike hizmet eder."*¹⁸

Reuter tarafından sürekli savunulan, yeşilin içinde yer alan bağımsız evlerden oluşan oturma alanları ideali, 20'li yıllarda Gustav Oelsner gibi kent plancılarını da etkileyen, İngiliz kent plancısı Ebenezer Howard'ın "Bahçe Kent" düşüncesinden ilham alıyordu. Reuter ve Türkiye'de profesör olarak bulunan, İstanbul'da Teknik Üniversite'de ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde sayısız kent plancısını yetiştiren Oelsner hep benzer görüşleri dile getiriyorlardı.¹⁹ Reuter ayrıca, kentliler için önemli bir dinlenme aracı olarak, kent dışında yer alacak bahçelerden oluşan alanların olmasını, bu yeşil kuşağın devlet tarafından korunmasını ve gelecekte bu alanlarda ortaya çıkacak yapılaşmanın mümkünse yasalarla sınırlandırılmasını istiyordu. Söz konusu bahçeler için kent bankasının mali yardımda bulunmasını da önermiştir. Modern kent için gerekli yeşil alanlardan olan kentsel parkların oluşturulması masraflı bir iştir, oysa söz konusu bahçelerle böyle pahalı bir görev de kendiliğinden gereksiz hale gelecektir.²⁰

Reuter, geçmiş planları da eleştirel bir biçimde ele alıyor, uygulamadan gelen bir otorite olarak değerlendirmeler yapıyordu: "Mesela Yansen'in Ankara

17 Ernst Reuter: Einführung in die Kommunalwissenschaft V. Das Bauwesen der Gemeinden, Daktilo ile yazılmış ders notları, 1940, LA, NL Reuter, E Rep. 200-21, No. 54.

18 Reuter 1940 (Dipnot 13), s. 7.

19 Oelsner ve Reuter'in Türkiye'deki etkilerinin ayrıntılı bir karşılaştırması için bkz: Burcu Dogramacı: Ewig schönes Istanbul. Daima hasret ediyoruz." – Ernst Reuter und Gustav Oelsner als Urbanisten im türkischen Exil, in: Hans Reif (Hg.): Ernst Reuter. Kommunalpolitiker und Gesellschaftsreformer, Bonn, 2009, s. 203-238.

20 Bkz: Reuter 1943 (Dipnot 9), s. 31.

İnşaat planında oldukça geniş makyasta böyle küçük bahçelik saha mevcut ise de programın bu kısmı henüz tahakkuk ettirilmemiştir.”²¹ Reuter yeşil alanlarıyla sıra evlerin olması gerektiğini savunurken, yine de büyüyen kentlerde özellikle yoksul ve ekonomik yönden güçsüz aileler için çok katlı apartmanların yapılmasını da gerekli görüyor; 20’li yıllarda Frankfurt, Berlin ve Altona’da geniş alanlarda gerçekleştirilen Alman sosyal konut anlayışını örnek gösteriyordu.

Reuter imar ve yapım konularını yalnızca makro düzeyde düşünmüyor, aynı zamanda mikro düzeyde de görüşler ve düşünceler de ileri sürüyordu Reuter’in önerileri arasında 1930 yılında bir yarışma çerçevesinde gündeme gelen ekonomik, her türlü yaşam biçimine uyabilecek biçimde formüle edilen mimari fikir olan “Büyüyen Ev” de vardı. Reuter, ordunun fabrikaları için işçi konutları yapılırken uzman olarak görevlendirildiğinde, Batı Avrupa’da çoktan istenmeyen konutlar haline gelen bu çok katlı sağlıksız kira evlerine (Mietskasernen) karşı çıkmıştır. Bu konuda Reuter şunları yazıyordu: “İşçilere ve ailelerine müstakil evler tahsis edilmelidir ve bu evlere zamanla sahip olmaları sağlanmalıdır.”²² Reuter her ev için en az 600 metrekare, en çok 1000 metrekare arsa büyüklüğü olması gerektiğini savunuyordu. Yine, işçiler için büyütülebilir, genişletilebilir evlerin yapılmasını tavsiye ediyordu. Bu fikir, 1931’den bu yana Weimar Cumhuriyeti’nde, oturanların değişen gereksinimleriyle uyum sağlayacak prefabrike evler için düzenlenen bir mimari yarışmadan çıkmıştı. Yarışmaya önyak olan şehir plancısı Ernst Reuter ve Martin Wagner’in de yakın dostuydu. “Büyüyen Ev” yaklaşımı, 1932’de “Herkes için güneş, hava ve ev” sloganıyla aileyle büyüeyebilen, oda sayısı arzu edildiği kadar artırılabilen konut biçimi sunuyordu.²³ Ernst Reuter’in Türk işçi konutları için yaptığı önerilerde bu görüşlerden esinlendiği açıkça görülmektedir.

Reuter Türkiye’deki etkileri bakımından yalnızca tekil bir fenomen olarak değil, aynı zamanda, Türkiye’de o dönem bulunan Martin Wagner, Gustav Oelsner, Bruno Taut ve diğer pek çok sığınmacının oluşturduğu toplumsal ve mesleki ağır kavşak noktası olarak görülmelidir.²⁴ Türkiye’ye böylece yalnızca kişilerin değil, modern mimari ve kent planlaması kuramlarının da gelmiş olduğu tartışmasızdır. Ernst Reuter kent planlaması ile ilgili çalışmalarında ve çözüm önerilerinde, Weimar Cumhuriyeti’nde meslektaşlarıyla edindikleri deneyimlerden yararlanmıştı.

21 Anılan kaynak.

22 Ernst Reuter: Arbeiterwohnungen für die Fabriken der Militärverwaltung, Taslak, Tarih yok, Landesarchiv Berlin, Nachlass Ernst Reuter, E Rep 200, Acc. 1180, No. 53.

23 Martin Wagner ve „Büyüyen Ev“ için bkz: Burcu Dogramaci: Berlin – Istanbul – Cambridge, Mass. – Exilstationen des Stadtplaners Martin Wagner, in: Anke Köth, Kai Krauskopf und Andreas Schwarting (Hg.): Building America. Migration der Bilder, Dresden, 2007, s. 253-276.

24 Ernst Reuter’in, Asur dili uzmanı Benno Landsberger, orkestra şefi Ernst Praetorius, pediatrist Albert Eckstein, rejisör Carl Ebert ve maliyeci Fritz Neumark gibi Türkiye’deki diğer sığınmacılarla da yakın bağlantıları vardı.

Türkiye'ye geldikten hemen sonra, 1935'de yazdığı bir mektupta şöyle der:

*“Burada bir halk, tüm zorluklara karşın geleceğini kendi elinde tutmak istiyor ve kuşkusuz bu çabası için gerekli idealizme, fedakârlığa ve yeteneğe sahip. Başlangıçta boş duvarlara, dil sorununa ve öteki pek çok şeye karşı umutsuzca mücadele ettim. Ya ben bu güçlükleri yeneceğim, ya onlar beni. Türkçeye hakim olacağım ve bu güçlükleri yeneceğim. Birkaç ay içinde pek çok konuda yapıcı öneriler yapabileceğim. Şimdiden zaman zaman öğrendiğim ve üzerinde çalıştığım her şeyi tamamen yeni ilişkiler içinde yeniden denetleyebildiğim ve değerlendirebildiğim için mutluluk duyabiliyorum. Böyle bir durumda pek çok şey öğreniliyor. Yeni öğrendiğim her şeyin daha sonraki çalışmalarımda bana yardımcı olacağını biliyorum.”*²⁵

Ernst Reuter haklıydı; Türkiye'de kısa zamanda etkili oldu ve etkileri büyük yankı buldu. Modernlerin öncüsü olarak Reuter, sürgünün zor zamanlarında Almanya'dan gelen fikirlerin ve görüşlerin önemli bir aracısı oldu.

---

25 Ernst Reuter an Elisabeth Fox Howard, 6.9.1935, Landesarchiv Berlin, Nachlass Ernst Reuter, E Rep 200–21, No. 163.

